

ВІДГУК
офіційного опонента доктора педагогічних наук,
старшого наукового співробітника
Рибалко Ліни Миколаївни
на дисертацію Грицай Наталії Богданівни
на тему «Система методичної підготовки майбутніх учителів біології
в педагогічних університетах», подану на здобуття наукового
ступеня доктора педагогічних наук за спеціальністю
13.00.02 – теорія та методика навчання (біологія)

Актуальність теми дисертації зумовлена затребуваністю суспільства у високоосвічених і висококваліфікованих педагогах, здатних взяти на себе компетентну відповідальність за навчання та виховання нового покоління громадян, конкурентоспроможних на світовому ринку праці, відповідальних за безпечний стан довкілля, біосфери в сучасних умовах суспільного поступу. Учитель, у тому числі й із біології, має не просто бути «урокодавцем», ретранслятором знань з предмета, а й сприяти самореалізації кожного учня в навчальній діяльності, формувати в нього базові життєві та предметні компетентності, застосовуючи інноваційні підходи до навчання, інтерактивні технології та методи.

Наразі сучасний розвиток вищої освіти свідчить про наявні здобутки вітчизняної професійної школи, де вимоги ринку досить жорстко вимагають вчасного реагування на запити сьогодення, якісної професійної підготовки майбутніх фахівців і затребуваності випускників ВНЗ на ринку праці. Це стосується й майбутніх учителів біології, результати навчання яких у педагогічних університетах перебувають в центрі уваги дослідження Грицай Наталії Богданівни.

Пріоритетним завданням вищої педагогічної освіти сьогодення постає система методичної підготовки майбутніх учителів, яка передбачає розвиток когнітивної, мотиваційної та рефлексійної сфер особистості майбутнього учителя та спрямована на формування його індивідуального методичного стилю професійної діяльності.

Авторка слушно зазначає, що методична підготовка є системотвірним компонентом професійної підготовки майбутнього фахівця і вимагає постійного оновлення, перегляду традиційної методичної підготовки майбутніх учителів біології, наповнення її новим змістом, інноваційними формами, методами і засобами навчання.

Виявлені Н. Б. Грицай об'єктивні суперечності підносять актуальність досліджуваної проблеми на загальнодержавний рівень. Зазначаючи існуючі суперечності дисертантка пропонує шляхи їх розв'язання в умовах застосування авторської концепції, педагогічних умов і моделі методичної підготовки майбутніх учителів біології в педагогічних університетах, які уможливають оновлення професійної підготовки майбутніх вчителів біології в напрямі фундаменталізації,

інтеграції та гуманізації змісту дисциплін методичного спрямування як того вимагає сучасна вища педагогічна освіта.

Структура та зміст дисертації охоплюють цілісний і послідовний процес науково-дослідної роботи, яка проводилася впродовж 2008-2015 рр. Авторкою чітко визначена структура дисертації, що обумовлена метою та завданнями дослідження. Дисертація складається із вступу, п'яти розділів, висновків до розділів, загальних висновків, списку використаних джерел (725 найменувань, серед яких 50 іншомовних) і 13 додатків на 32 сторінках. Загальний обсяг дисертації складає 526 сторінок, основний текст викладено на 406 сторінках рукопису. Робота містить 23 таблиці та 12 рисунків на 22 сторінках.

Цінним для теорії та методики навчання біології є те, що дисертанткою не тільки теоретично обґрунтовано й експериментально доведено можливість і необхідність застосування розробленої системи методичної підготовки майбутніх учителів біології, але й визначено педагогічні умови та дидактичні принципи, які забезпечують ефективну реалізацію цього процесу. Цьому присвячений третій і четвертий розділи дисертації, в яких також подано поетапність організації методичної підготовки майбутніх учителів біології.

На схвальну оцінку заслуговує розроблена авторкою модель методичної підготовки майбутніх учителів біології у педагогічних університетах, яка включає п'ять блоків складових (теоретико-методологічний, мотиваційно-цільовий, змістовий, процесуально-технологічний, контрольнo-корекційний).

На особливе схвалення заслуговує майстерне поєднання в дисертації теорії й практики навчання методиці біології, що включає опис особливостей застосування інноваційних технологій методичної підготовки студенті.

Важливим доробком дисертаційної роботи є насамперед її **наукова новизна**, яка полягає в тому, що *вперше*:

- розкрито сутність і структуру системи методичної підготовки майбутніх учителів біології в педагогічних університетах;

- розроблено і науково обґрунтовано концепцію системи методичної підготовки майбутніх учителів біології, в якій визначено мету і завдання методичної підготовки фахівців у сучасних умовах вищих педагогічних навчальних закладів, форми, засоби, методи та технології навчання студентів методичних дисциплін;

- виокремлено та схарактеризовано дидактичні принципи та закономірності методичної підготовки майбутніх учителів біології;

- визначено, обґрунтовано та експериментально перевірено педагогічні умови реалізації системи методичної підготовки майбутніх учителів біології (оновлення змісту методичної підготовки, застосування інноваційних технологій навчання, створення індивідуалізованого методично орієнтованого навчального середовища);

– теоретично обґрунтовано концептуальну модель системи методичної підготовки майбутніх учителів біології в педагогічних університетах (теоретико-методологічний, мотиваційно-цільовий, змістовий, процесуально-технологічний та контрольні-корекційний блоки), в основу якої покладено методологію системного, особистісно орієнтованого, компетентнісного, діяльнісного, контекстного, рефлексивного, технологічного і середовищного підходів;

– визначено та схарактеризовано критерії (мотиваційно-особистісний, когнітивно-інформаційний, діяльнісно-технологічний, рефлексивно-творчий), показники та рівні (низький, середній, достатній, високий) методичної готовності майбутніх учителів біології;

– проаналізовано зміст методичної підготовки в країнах Європи (Польщі, Чехії, Словаччині, Словенії, Угорщині, Болгарії, Румунії, Франції, Німеччині);

– обґрунтовано доцільність використання в методичній підготовці таких інноваційних технологій, як методична майстерня, методичне портфоліо;

– введено в науковий обіг поняття «індивідуальний методичний стиль»;

уточнено сутність понять «методична підготовка», «методична компетентність», «методична діяльність», «методична готовність», «методична грамотність», «методична рефлексія», «методична культура», вимоги до сучасного вчителя біології, зміст та структуру методичної підготовки, методичні компетентності майбутніх учителів біології;

удосконалено процес формування методичних знань, умінь і навичок майбутніх учителів біології завдяки коригуванню змісту, реалізації педагогічних умов, форм і засобів навчання, а також упровадження інноваційних технологій методичної підготовки студентів.

Подальшого розвитку набули: сучасні підходи до методичної підготовки майбутніх учителів біології, етапи методичного становлення майбутніх учителів біології, вивчення досвіду підготовки майбутніх учителів біології в країнах Європи, використання інноваційних технологій у методичній підготовці майбутніх учителів біології (технології контекстного навчання, кейс-технології, проектні технології, інформаційно-комунікаційні технології).

Не викликає сумніву **практичне значення дослідження**, яке полягає в розробленні та впровадженні у практику роботи вищих педагогічних навчальних закладів комплексу навчально-методичного забезпечення майбутніх учителів біології з дисципліни «Методика навчання біології» та дисциплін за вибором («Методика проведення екскурсій з біології», «Основи натуралістичної роботи в школі та позашкільних закладах», «Інноваційні технології навчання біології»), що включає навчальні посібники для студентів, робочі зошити з друкованою основою для самостійної роботи студентів, збірники тестових завдань і методичних задач, методичні рекомендації до проведення лабораторних

занять, педагогічної практики, написання курсових і дипломних робіт, а також матеріали дистанційного навчання, що забезпечують підвищення якості методичної підготовки майбутніх учителів біології.

Основні результати дослідження впроваджені в навчально-виховний процес Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка, де виконувалось дослідження, Рівненського державного гуманітарного університету, Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка, Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького, Криворізького педагогічного інституту ДВНЗ «Криворізький національний університет», Чернігівського національного педагогічного університету імені Т. Г. Шевченка, Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка, Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини, Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна.

Беззаперечною заслугою авторки варто вважати представлення нової системи методичної підготовки майбутніх учителів біології для вітчизняної вищої педагогічної освіти, яка як переконливо доведено, сприяє формуванню фахової (методичної) компетентності в студентів, їх методичної культури та становлення як компетентного фахівця, конкурентоспроможного на ринку праці.

Позитивне враження складає схарактеризована система методичної підготовки майбутніх вчителів біології, яка має чітко визначену структуру, компоненти та функції.

На особливу увагу заслуговує представлений у дисертації аналіз зарубіжного досвіду методичної підготовки майбутніх учителів біології, зокрема таких країн, як: Польща, Чехія, Словаччина, Угорщина, Словенія, Болгарія, Румунія, Німеччина, Франція. Авторкою визначено, що в більшості європейських країн започаткований практико-орієнтований підхід до методичної підготовки, який базується на застосуванні таких технологій навчання, як проектні технології, портфоліо, дослідно-орієнтоване навчання, інформаційно-комунікаційні технології, технології дистанційного навчання тощо.

Підтримуємо думку авторки щодо вдосконалення методичної підготовки майбутніх учителів біології на засадах упровадження компетентнісно орієнтованого навчання, оновлення змісту методичної підготовки, посилення інноваційності, перехід до інформаційно-комунікаційних технологій навчання, розроблення нового навчально-методичного забезпечення, розвиток дистанційного навчання, підвищення ролі самостійної підготовки та посилення зв'язку теорії з практикою.

На особливу увагу заслуговує розроблена в дослідженні концепція системи методичної підготовки майбутніх учителів біології, яка відображає авторські погляди на сутність, мету і завдання, підходи, принципи, зміст, форми та методи методичної підготовки студентів

(майбутніх учителів біології) у вищому педагогічному навчальному закладі і спрямована на формування їхньої методичної готовності, вироблення індивідуального методичного стилю.

Наталія Богданівна вдало використовує метод моделювання для візуалізації концептуальної моделі системи методичної підготовки майбутніх учителів біології в педагогічних університетах. На схематичному представленні моделі на с. 19 автореферату та с. 352 дисертації чітко видно її цілісність, тобто єдність п'яти блоків, які взаємозв'язані та взаємообумовлені.

Імпонує представлення експериментального дослідження, яке включає опис діагностичного інструментарію, обґрунтування критеріїв, їх показників та рівнів методичної готовності майбутніх учителів біології, представлення програми, методики дослідно-експериментальної роботи та результатів експерименту, які мають статистичне підтвердження й не викликають сумніву.

У роботі мають місце і дискусійні моменти та запитання:

1. На с. 33 дисертації подано авторське визначення поняття «методична підготовка вчителя» як цілеспрямований процес формування системи методичних знань, умінь і навичок майбутніх фахівців. *Чому упущено термін «компетентності», тоді як автор на с. 5 автореферату зазначає, що методична підготовка здійснюється на основі застосування компетентнісного підходу?* Адже кінцевим результатом методичної підготовки майбутнього учителя біології є компетентний фахівець (вчитель).

2. На с. 43 дисертації подано таблицю 1.2 з назвою «Компоненти педагогічних систем», в якій проаналізовано компоненти не лише педагогічних систем, а й методичних, дидактичних, систем методичної підготовки. *Як розуміти те, що всі системи, про які авторка пише, віднесено до педагогічних?*

3. Методологічну основу дослідження складають окрім філософських і педагогічних положень застосовані методологічні підходи до вивчення проблеми методичної підготовки майбутніх учителів біології (системний, особистісно орієнтований, компетентнісний, діяльнісний, контекстний, рефлексивний, технологічний і середовищний). *Чому серед схарактеризованих у параграфі 2.1 дисертації методологічних підходів відсутній екологічний, адже мова йде про підготовку вчителів біології, які як ніхто інший пов'язані з вирішенням проблем взаємовідносин суспільства і природи, тобто екологічних проблем.* Адже екологічний підхід – це своєрідна фундаментальна методологія дослідження і вирішення екологічних проблем на міждисциплінарному рівні в усій сукупності системних екологічних взаємозв'язків та ієрархічних рівнів.

4. На с. 183 дисертації уточнено сутність поняття «методична майстерність вчителя», яке пояснено не як суму всіх елементів і якостей особистості, а як таку майстерність, структурні елементи якої

інтегруються і перетворюються у здатність на належному рівні виконувати свою професійну діяльність. Можливо мова йде про педагогічну майстерність? Чи тотожні поняття «методична майстерність» і «педагогічна майстерність»? То чому про педагогічну майстерність не згадується у дисертації?

5. У дисертації розкрито особливості методичної системи підготовки майбутніх вчителів біології. На с. 250 зазначено «основну місію вбачаємо насамперед у підготовці висококваліфікованих учителів біології, які володіють сучасною методикою навчання, мають високий рівень методичної компетентності, вміють застосовувати традиційні й інноваційні технології навчання». Яка різниця між методичною системою, за якою працює вчитель, і технологіями навчання, які він має застосовувати на практиці?

Зауважимо, що зазначені дискусійні моменти не впливають на позитивну оцінку наукових результатів дослідження, їх обґрунтованість, новизну, високий рівень структурованості наукового мислення дисертантки, її здатності до системного вивчення різних аспектів досліджуваних явищ і процесів та загальну наукову зрілість, відповідну теоретичну й методологічну культуру.

Загальний висновок

Дисертаційна робота Грицай Наталії Богданівни є завершеною, самостійно виконаною науковою працею, що має вагомое теоретичне та прикладне значення. Наявність необхідної кількості публікацій, навчально-методичного забезпечення (7 навчальних і навчально-методичних посібників, робочого зошита, збірника тестових завдань і методичних задач, 4 методичних рекомендацій), апробація результатів дослідження на 51 міжнародній і 16 Всеукраїнських науково-практичних конференціях свідчать про зрілість дисертантки.

Тема дисертаційної роботи Грицай Наталії Богданівни є актуальною, одержані результати мають наукову новизну та практичне значення. Основні теоретичні та методичні положення дослідження авторкою чітко обґрунтовані та достатньою мірою оприлюднені у 50 наукових статтях фахових видань, 11 – у зарубіжних виданнях і 28 матеріалах науково-практичних конференцій.

На основі аналізу дисертації й автореферату, ознайомлення з основними працями здобувачки Грицай Н.Б. визначаємо високий рівень проведеного дослідження, наукової обґрунтованості основних положень і висновків. Вважаємо, що дисертаційна робота на тему «Система методичної підготовки майбутніх учителів біології в педагогічних університетах», подана на здобуття наукового ступеня доктора педагогічних наук, є самостійним, логічно завершеним педагогічним

дослідженням, яке відповідає чинним вимогам пп. 10, 12, 13 «Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника» (затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24. 07. 2013 року № 567), а її автор, Грицай Наталія Богданівна, заслуговує присудження наукового ступеня доктора педагогічних наук зі спеціальності 13.00.02 – теорія та методика навчання (біологія).

Офіційний опонент:

доктор педагогічних наук,
старший науковий співробітник,
професор кафедри фізичного виховання,
спорту та здоров'я людини
Полтавського національного
технічного університету
імені Юрія Кондратюка

Л. М. Рибалко

Перший проректор – проректор
з науково-педагогічної роботи
Полтавського національного
технічного університету
імені Юрія Кондратюка

Б. О. Коробко